

نظم جدید منطقه‌ای و آسیب‌شناسی راهبرد ایران

خاورمیانه ۲۰۲۵ بالاخص خاورمیانه دولت‌های عربی، به شکل سابق منطقه‌ای استعماری و تحت قیمومیت دولتمردان غربی نیست و خود نسبتاً نقش آفرینان منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. بلاشک تعداد قدرت‌های متوسط خاورمیانه‌ای که در منطقه خود اقدامات مؤثر انجام داده و در جریانات بین‌المللی کنشگری می‌کنند، از سایر مناطق بیشتر است. این مهم از این‌رو می‌باشد که: الف. در سایر مناطق نظم حاکم عمدتاً تک‌بعدی بوده و از منطق همکاری اقتصادی یا تنش بین‌مرزی و حتی درگیری‌های امنیتی مثل درگیری با کارتل‌های مواد مخدر پیروی می‌کند. ب. خاورمیانه به‌دلیل استراتژیک بودنش اکثر منطق‌های رفتاری مناطق را در خود جای داده است. شاید در هیچ منطقه‌ای به‌اندازه خاورمیانه مسائل هویتی، ژئوپلیتیکی و حتی محیط زیستی مورد توجه و درهم‌تنیده نباشند؛ که در نتیجه امروزه منطق همکاری‌های اقتصادی و حضور در زنجیره‌های ارزش جهانی و کریدورهای تجاری اولویت اول، در کنار تمامی این موارد تنش‌زا قرار گرفته است. حضور بازیگران بین‌المللی مختلف برای انتفاع از فرصت‌ها، منابع و انباشت سرمایه‌ای که بر خی دولت‌ها از فروش نفت به‌دست‌آورده‌اند، منطق جدیدی را در خاورمیانه پدیدریزی کرده است. نظم پیشینی را اگر مبتنی بر ایده‌های امنیتی و ژئوپلیتیک در نظر بگیریم، امروزه منطق ژئواکونومیک را در سیاست‌گذاری‌ها به‌عنوان پارامتر اصلی معادلات شاهد هستیم. منطق ژئواکونومی یا منطق جنگ در محیط اقتصادی بالاخص با جنگ اقتصادی چین و آمریکا به‌صورت چشم‌گیری حاکم بر نظام بین‌الملل شده است. با سرعت بالای جهانی شدن، این پارادایم بر خاورمیانه نیز تسری پیدا کرده است و بر خلاف قرون قبلی که ایده‌ها سال‌ها طول می‌کشید در جهان گسترده شوند، خاورمیانه امروزه مقیاس کوچکتر نظام بین‌الملل مبتنی بر نظم ژئواکونومیک است. مهمترین شواهد این ادعا اسناد راهبردی دولت‌های خاورمیانه‌ای برای حضور پررنگ در زنجیره‌های ارزش جهانی و کریدورهای تجاری می‌باشد. اینکه دولت کوچکی مثل اردن در حوزه کودهای شیمیایی و داروهای عمومی از حلقه‌های اصلی زنجیره ارزش دارو می‌باشد؛ و همچنین حضور عراق در کریدور راه توسعه که بندر فاو را به خط آهن جنوبی ترکیه متصل می‌کند، اهمیت منطق جدید را به‌خوبی نشان می‌دهد. از طرفی تلاش دولت‌های عربی مثل عربستان سعودی و امارات متحده عربی برای حضور در کریدور اقتصادی هند-خاورمیانه (IMEC)، و شروع مگا پروژه‌هایی در بستر هوش مصنوعی که با وجود درصد بالایی احتمال شکست اما کلید خورده‌اند، شواهدی برای تلاش این دولت‌ها جهت بازتعریف خود در نظم ژئواکونومیک است. اما پرسش اصلی این است که دلیل تلاش این دولت‌ها برای بازتعریف و حضور پررنگ در مناسبات و روند جدید چیست؟ برای پاسخ، فرضیه‌ای که دولت‌ها در ذهن خود کامل پرورانده‌اند: تنش و جنگ در نظام بین‌الملل دیگر صرفاً تسلیحاتی نیست و سلاح امروز ارزش افزوده‌ای است که سایرین را به‌ما وابسته می‌کند. به‌صورت تقریبی در سال ۲۰۲۳ مقصد ۶۵ درصد تسلیحات نظامی فروخته‌شده در جهان، دولت‌های خاورمیانه‌ای بوده است و از این حجم فروش، بالای ۵۰ درصد خرید متعلق به عربستان می‌باشد. پس با این فرض دیگر عربستان مشکل امنیتی نخواهد داشت. ولی آیا تمامی چالش‌های امنیتی عربستان در امنیت هستی‌شناسی آن خلاصه می‌شود؟ به‌وضوح خیر. ثروتی که عربستان از طریق فروش نفت به‌دست آورده است، در عین حفظ امنیت نیازمند انباشت بیشتر است. تا اواسط قرن ۲۰ که مستشاران آمریکایی و غربی امورات اقتصادی عربستان و سایر دولت‌ها عربی را در دست داشتند، این ثروت را به‌صورت استعماری به سمت غرب هدایت می‌کردند، اما امروزه این رویه به ثروت‌افزایی و بیشتر شدن حجم انباشت و سرمایه‌گذاری مجدد مازاد مصرف‌زویه‌روده داده است. عربستان و سایر دولت‌های عربی که به‌نوعی تحت استعمار بودند، امروزه تبدیل به متحدینی ذی‌نفع و بانفوذهمان استعمارگران شده‌اند. پس تصویر جدید از خاورمیانه، تصویری اقتصادی است که به‌دلیل ریشدار بودن تنش در خاورمیانه، آمیخته با مسائل امنیتی و سیاسی شده است. مسائل تکنولوژیک و کریدوری حاشیه خلیج فارس را نمی‌توان با منطق صرفاً اقتصادی پیش‌برد و مسائل سیاسی و منطقه‌ای را مدنظر قرار نداد و بالعکس. برای مثال امروزه که باب‌المنسب به‌عنوان گلوگاه دریای سرخ در دستان حوшы‌های یمنی است، دسترسی آبی اکثر دولت‌ها به سرزمین‌های اشغالی از طریق کانال سوئز و دریای مدیترانه را منتفی کرده است که امکان ترانزیت حجم بسیار بالایی از محصولات را غیرممکن کرده است.

عکس: Getty Images

پشت‌پرده بازداشت امام او غلو

اردوغان به دنبال تثبیت جایگاه حزب عدالت و توسعه است

اردوغان وجود دارد، گمانه‌زنی‌های فزاینده‌ای در مورد احتمال نامزدی او برای سومین دوره ریاست‌جمهوری ترکیه وجود دارد. با تشدید تقابل بین دولت و اپوزیسیون، چالش‌های سیاسی و اقتصادی ترکیه در یک چشم‌انداز به شدت قطبی‌شده درهم‌تنیده شده‌اند و پروژه تداوم قدرت حزب عدالت و توسعه به‌طور طبیعی، اردوغان را در برابر برنامه تغییر محور حزب جمهوریخواه خلق قرار می‌دهد.

قبل از انتخابات شهرداری در سال گذشته، اردوغان گفت که این انتخابات آخرین انتخابات او در دوران قدرت خواهد بود. وی افزود که در سال‌های آینده تلاش خواهد کرد تا اعتماد عمومی را نسبت به کسانی که بعد از او قدرت را به دست می‌گیرند، ایجاد کند. اگرچه دوره ریاست وی قرار است در سال ۲۰۲۸ به پایان برسد، اما این تأیید اولیه جنجال‌هایی را در میان موافقان و مخالفان برانگیخت. برخی از تحلیلگران معتقدند که اردوغان این اعلامیه غافلگیرکننده را برای ترغیب رای‌دهندگان ترکیه به حمایت از حزب عدالت و توسعه در انتخابات شهرداری‌ها صادر کرد. با این حال، این حزب همچنان سه شهرداری بزرگ - استانبول، آنکارا و ازمیر - را در انتخابات به حزب جمهوریخواه خلق واگذار کرد. برخی دیگر این ایده را مطرح کردند که اردوغان می‌خواهد به مخالفانش اطمینان دهد که دیگر نامزد نخواهد شد، به این امید که آنها با همکاری در تهیه یک قانون اساسی جدید موافقت کنند. با این حال، از ترس اینکه چنین اقدامی اردوغان را قادر به کاندیداتوری مجدد کند، اپوزیسیون اعلام کرده است که از اصلاحات قانون اساسی حمایت نخواهد کرد. انتخابات ریاست‌جمهوری بعدی در سال ۲۰۲۸

**قبل از انتخابات
شهرداری در سال
گذشته، اردوغان
گفت که این
انتخابات آخرین
انتخابات او در دوران
قدرت خواهد بود.
وی افزود که در
سال‌های آینده تلاش
خواهد کرد تا اعتماد
عمومی را نسبت به
کسانی که بعد از او
قدرت را به دست
می‌گیرند، ایجاد کند.
اگرچه دوره ریاست
وی قرار است در
سال ۲۰۲۸ به پایان
برسد، اما این تأیید
اولیه جنجال‌هایی را
در میان موافقان و
مخالفان برانگیخت**

برگزار می‌شود و اردوغان محدودیت دودوره‌ای خود را تمام کرده است. در صورت تغییر نکردن قانون اساسی، اگر اردوغان قبل از پایان دوره ریاست‌جمهوری خود، انتخابات زودهنگام برگزار کند، می‌تواند دوباره نامزد شود. در واقع، مصطفی آلیتاس، معاون حزب عدالت و توسعه تأیید کرد که این حزب علاقه‌مند است که انتخابات را در اکتبر یا نوامبر ۲۰۲۷ برگزار کند. آلیتاس گفت که این اقدام، که به تأیید حداقل ۶۰ درصد از قانونگذاران نیاز دارد، به معنای برگزاری انتخابات زودهنگام به معنای متعارف نیست و اصلاح قانون اساسی همچنان روی میز است. اتحاد خلق، ائتلافی از احزاب شامل حزب عدالت و توسعه نیز گفته است که اصلاح قانون اساسی یک گزینه است. دولت باهچلی، شریک اصلی اردوغان در ائتلاف و رهبر حزب جنبش ملی‌گرا، نوامبر گذشته گفت که قانون اساسی جدید با هدف رفع موانع بر سر راه نامزدی اردوغان برای یک دوره جدید خواهد بود.

با وجود اختلاف‌نظر میان احزاب مخالف بر سر استراتژی‌ها و دیدگاه‌ها، درخواست‌های مخالفان اردوغان برای برگزاری انتخابات زودهنگام در حال افزایش است. اوزگور اوزال، رهبر حزب جمهوریخواه خلق، بارها خواستار رای‌گیری، حداکثر در نوامبر ۲۰۲۵ شده و آمادگی حزبش برای به چالش کشیدن اردوغان در پای صندوق‌های رای را تأیید کرده است. اصرار اپوزیسیون بر برگزاری انتخابات زودهنگام بخشی از استراتژی آنها با هدف بهره‌برداری از شرایط بد اقتصادی کشور (تورم فزاینده، هزینه‌های بالای زندگی و غیره) است. آنها این شرایط را فرصتی برای تضعیف محبوبیت دولت می‌دانند. این حزب همچنین به دستاوردهای خود در انتخابات محلی اخیر در شهرهای بزرگ برای تقویت جایگاه انتخاباتی خود متکی است.

بازداشت امام او غلو

بازداشت امام اوغلو در ماه گذشته به اتهام رهبری یک سازمان جنایتکار، دریافت رشوه، دستکاری در مناقصه و کمک به یک سازمان تروریستی (یعنی حزب کارگران کردستان) اعتراضات گسترده‌ای را برانگیخته است. بسیاری در ترکیه، به‌عنوان کشوری که دچار دوقطبی ایدئولوژیک است، اصرار دارند که دستگیری او با انتخابات ریاست‌جمهوری آینده مرتبط است. این ادعا را نمی‌توان رد کرد، اما شرایط پیرامون این حادثه پیچیده‌تر از آن چیزی است که در نگاه اول به نظر می‌رسد. یک سوال کلیدی این است که چرا این بازداشت درست قبل از تشکیل کنگره حزب جمهوریخواه خلق برای معرفی امام اوغلو به‌عنوان نامزد این حزب برای انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۲۸ رخ داده است. درست یک روز قبل از برگزاری کنگره، دانشگاه استانبول به‌طور جنجالی مدرک تحصیلی امام اوغلو را لغو اعتبار کرد. از آنجایی که ماده ۱۰۱ قانون اساسی ترکیه یک نامزد ریاست‌جمهوری را ملزم به داشتن مدرک دانشگاهی چهارساله می‌کند، این اقدام عملاً او را از نامزدی محروم کرد.

در عوض، این دستگیری می‌توانست به منظور بهره‌برداری از اختلافات درون حزب جمهوریخواه خلق باشد که از زمانی که جناح امام اوغلو در این حزب، رهبر سابق حزب، کمال قلیچداراوغلو را در سال ۲۰۲۳ برکنار کرد، افزایش یافته است. سال گذشته، ویدئویی در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد که نشان داد مقامات حزب جمهوریخواه خلق مبالغ زیادی پول در چمدان‌ها را می‌شمارند. این ویدئوها دستمایه این شایعه قرار گرفت که این حزب در نوعی فساد دست داشته است. علاوه بر این، اردوغان گفته است که مقامات اسنادی به دست آورده‌اند که نشان‌دهنده فساد رهبری حزب جمهوریخواه خلق در شوراهای شهر است. او تأکید کرد که مدیریت حزب را تعداد انگشت‌شماری فرصت‌طلب برعهده دارند. این تحولات به باز کردن درها برای حزب عدالت و توسعه کمک کرد تا از درگیری‌های داخلی در حزب جمهوریخواه خلق استفاده کند.

با این حال، اتهام تروریسم جدی‌ترین اتهامات علیه امام اوغلو است. چندین شهردار ترکیه پیش از این به اتهام توطئه یا ارتباط با شخصیت‌های وابسته به حزب کارگران کردستان (پ‌ک‌ک) در ترکیه، ایالات متحده و چندین کشور اروپایی به عنوان یک سازمان تروریستی شناخته می‌شود، از سمت خود برکنار یا بازداشت شده بودند. در پی تغییر رویکرد در روابط جنبش ملی‌گرای ترکیه و جنبش کردها، بازداشت‌های متعددی در حزب جمهوریخواه خلق صورت گرفته است. شواهد جدید به‌دست‌آمده در تحقیقات بعدی ظاهراً تماس امام اوغلو با گروه‌های مخالف کرد را تأیید می‌کند. اگرچه حزب جمهوریخواه خلق و کردها در بسیاری از مسائل اختلاف‌نظر دارند، اما هر دو می‌خواهند اردوغان را از صحنه سیاسی ترکیه حذف کنند.

دو سال پیش، اوزگور اوزل، رهبری حزب جمهوریخواه خلق را پس از برکناری قلیچداراوغلو بر عهده گرفت. او همچنین از زندانی شدن امام اوغلو استفاده و اعلام کرد که اگر نامزدی امام اوغلو به نتیجه نرسد، این حزب نامزد دیگری برای ریاست‌جمهوری پیدا خواهد کرد. با این حال، اگر اوزل به‌عنوان گزینه جایگزین انتخاب شود، احتمالاً نمی‌تواند منصور یاواس شهردار آنکارا را

هلال خشان

استاد خاورمیانه دانشگاه بیروت

بازداشت اکرم امام اوغلو، شهردار استانبول در ماه گذشته، که انتظار می‌رفت در رقابت‌های انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۲۸ شرکت کند، جنجال‌هایی را در ترکیه به راه انداخته است. ترکیه پیش از این نیز دچار بحران شدید اقتصادی شده بود. مخالفان رئیس‌جمهور رجب طیب اردوغان دستگیری امام اوغلو را نشانه‌ای می‌دانند مبنی بر اینکه رئیس‌جمهور به دنبال تحکیم قدرت و سوءاستفاده از مزیت ژئوپلیتیکی خود است، زیرا ایالات متحده بیش از حد درگیر مسائل دیگر است و نمی‌تواند در امور ترکیه دخالت کند. با این حال، درحالی‌که دلایلی وجود دارد که باور کنیم اردوغان می‌خواهد امام اوغلو را به عنوان یک رقیب قدرتمند حذف کند، نیات اردوغان فراتر از انتخابات بعدی است. اردوغان به دنبال تکمیل تحول سیاسی ترکیه و حذف حزب جمهوریخواه خلق (CHP) به عنوان یک بازیگر دائمی در سیاست ترکیه است. اردوغان قبل از ترک قدرت، مشغول به سرانجام رساندن ماموریت نهاده‌ین کردن حزب عدالت و توسعه (AKP) برای رهبری تحولات اقتصادی ترکیه و آشتی دادن این کشور با ریشه‌های اسلامی آن است.

جنجال انتخاباتی

به‌رغم محدودیت‌های قانون اساسی که بر سر راه